

ruszaj na
 KociEWIE

niezbędnik turysty

LOKALNA ORGANIZACJA TURYSTYCZNA

Zapraszamy na Kociewie

Zapraszamy do odwiedzenia, poznania i przeżycia łagodnej Krainy. Nasza mała ojczyzna, to jeden z regionów etniczno-kulturowych Pomorza.

Żyjemy szczęśliwie i czekamy na Ciebie nad wijącymi się po tej ziemi wstęgami naszych rzek: Wierzycą, Wdą i okalającą Kociewie od wschodniej strony Wisłą. Wypatrujemy Ciebie z przystani i dziewiczych brzegów naszych licznych, sielskich jezior. Wpatrujemy się w dal w oczekiwaniu na Ciebie z usianych w naszych stronach rozlicznych wzgórz i pagórków.

Czekamy na Ciebie pośród ogromnych połaci sosnowych borów, pośród gęstwin leśnych, bukowych ostępów. Oprócz nas przywita Cię nieskażona dotykem XXI wieku fauna i flora oraz łagodny, przyjazny odwiedzinom o każdej porze roku klimat. Nadwiślańska kraina, ukryta w tej chwili jeszcze jedynie w Twoich dłoniach, a otwarta wraz ze wszystkimi swymi mieszkańcami na prawdziwe i pełne Twoje odkrycie, posiada wielowiekową tradycję, której świadectwem są liczne zabytki architektury, a także twórczość ludowa, gwara i regionalna kuchnia.

Drogowskazem niech będą dla Ciebie wabiący na Kociewie blask ognia rozpalanego nocą na szczytach wież średniowiecznych zamków, oświetlone kandelabrami sale balowe rozlicznych pałaców, dworów, dworków i pałacyków. Szczęśliwą podróż niech zwiastują Tobie pielęgnowane w kociewskiej tradycji niezwykle miejsca kultu, refleksji i zadumy. Kociewie to kraina z niepowtarzalnymi krajobrazami, dziedzictwem historycznym, oryginalną kulturą ludową, zamieszkała przez ludzi zawsze pogodnych duchem. To gościnna ziemia – znajdziecie tu spokój, ciszę, a spędzone chwile długo będą budzić wspomnienia.

Kociewie – skąd tak zwiemy naszą małą ojczyznę? Czy znajdziemy tę jedną, właściwą odpowiedź? Nieważne. Ważne, że będziemy mieli o czym ze sobą rozmawiać. Najważniejsze, że będziemy ze sobą rozmawiać. Łagodnie.

Kociewie „Łagodna Kraina” zaprasza!

Haft kociewski

Pięknie haftowane chusty, obrusy, serwetki, na których pojawiają się kłosy pszenicy, maki, osty czy też modraki, są chyba najpiękniejszą i najbardziej barwną wizytówką Kociewia. Twórczyniami owych wzorów są Maria Wespa z Morzeszczyna i Małgorzata Garnysz z Pączewa. To one w latach 70. XX w. wprowadziły na serwetki polne kwiaty i kłosy zbóż.

Wespowa swoje wzory oparła na ośmiu kolorach: białym, słomkowym, żółtym, pomarańczowym, czerwonym, liliowym, ciemno-niebieskim, zielonym, natomiast Garnyszowa na trzynastu: białym, żółtym, pomarańczowym, jasno-brązowym, ciemno-brązowym, czerwonym, bordowym, różowym, liliowym, fioletowym, niebieskim, jasnoniebieskim i zielonym.

Małgorzata Garnysz – urodziła się 10 czerwca 1912 roku. Technikę haftów przejęła od swej matki. Po wojnie powierzono jej prowadzenie robót ręcznych w szkole podstawowej w Pączewie, gdzie mieszkała. W tym czasie zajęła się również gromadzeniem starych wzorów i motywów z malarstwa ściennego, umieszczonych na skrzyniach, wycinkach i rodzinnych fotografiach. Zmarła 19 kwietnia 1990 roku.

Maria Wespa – urodziła się 8 grudnia 1920 roku, od 1936 roku mieszkała w Morzeszczynie. Haftowała od dziecięcych lat, ale poważnie sztuką wyszywania zajęła się w 1969 roku. Zaczęła wówczas żmudnie i uparcie zbierać ze starych sztandarów kościelnych, polichromii skrzyń wianowych i zabytkowych szat liturgicznych wzory dawnego haftu kociewskiego. Późniejsze jej indywidualne wzornictwo nazwano szkołą morzeszczyńską. Zmarła 17 marca 1990 roku.

i

Jak odróżnić haft kociewski od kaszubskiego?

W hafcie kociewskim nie występuje popularny na Kaszubach kolor czarny oraz trójkątniowa odmiana niebieskiego.

Strój kociewski

Ważnym elementem naszej kultury jest także strój kociewski z charakterystyczną choinką na kobiecej kamizelce (tzw. sznurówka). Strój ludowy w postaci obecnej nam znanej zawdzięczamy dr. Józefowi Gajkowi, który w latach 30. XX w. zrekonstruował strój.

Nakryciem głowy kobiety był czepiec z białego tiulu lub czarny z jedwabnych koronek. Noszono białe koszule, gorsety przeważnie czerwone, spódnice w kolorach niebieskim, brązowym lub czerwonym w kwiaty, pończochy granatowe lub białe. Obuwie były czarne półbuty. Jako okrycia wierzchniego używano najczęściej dużych wełnianych chust w ciemnych kolorach.

Ubiór męski składał się z czapki z daszkiem lub czapki z barankiem, białej koszuli, do której wiązano jedwabną czerwoną chustkę, kamizelki i spodni (buksów), w pionowe prążki lub kratkę w kolorze – niebieskim lub szarym. Okryciem wierzchnim była szara lub granatowa sukmana. Noszono wysokie buty z cholewami.

Jeszcze w I połowie XIX w. kociewskie elegantskie przebrały w kufach pełnych kolorowych strojów zdobionych haftami i barwnymi tasiemkami. Po 1860 r. zaczął się powolny zanik ludowego przyodziewku, bowiem silny rozwój przemysłu włókienniczego skutecznie wypierał chłopską produkcję samodziałów. Odzież importowana z miast była po prostu tańsza i wygodniejsza w codziennym użyciu. Dawny strój zszedł najpierw do roli świątecznej okazjonalności, a potem zniknął prawie zupełnie. Na szczęście Kociewie znów powoli powraca do tradycji... (wg „Nowego Bedekera kociewskiego” Romana Landowskiego)

O dawnej kuchni

Kociewskie jadło jest wypadkową różnych smaków. Należy także pamiętać, że sama kuchnia także nie jest jednolita. Inaczej wyglądał jadłospis w borach, inaczej nad rzekami i jeziorami, a jeszcze inaczej na nizinach. Przeważały produkty pochodzenia roślinnego, jedzono bardzo dużo warzyw, owoców, pieczywa (z własnego wypieku), runa leśnego, nabiału, w regionach nadmorskich oraz w miejscowościach położonych nad zarybionymi jeziorami ważnym elementem diety były ryby. Mięsa jadano na najważniejsze uroczystości. Najważniejszą rolę w pożywieniu, obok roślin zbożowych, odgrywały warzywa, przede wszystkim ziemniaki, groch, kapusta, marchew i brukiew.

Podstawowym daniem na Kociewiu był chleb, najczęściej razowy lub rżany, tzw. śrutowy. Pracownikom najemnym płacono bardzo często chlebem za ich pracę. Jadano najczęściej trzy posiłki dziennie. Na śniadanie królowały zacierki (zupa mleczna z kluseczkami żytnimi), kawa zbożowa i ziemniaki szurane (piure). Obiad składał się z zupy, najczęściej kartoflanki lub zalewajki z kwaśnego mleka z zacierkami, a na drugie danie: kartofle lub kluski z kapustą albo kasza z grochem. Mięso pojawiało się w niedziele i dni świąteczne. Na kolację jadano ponownie zacierki na mleku oraz ziemniaki z zasmażką. Bardzo często na kolację podsmażano ziemniaki, których nie zjedzono na obiad.

Gwara Kociewska

Gwarę kociewską zaliczamy do dialektu wielkopolskiego. Widoczne są wpływy chełmińskie, dobrzyńskie, kujawskie i mazowieckie. W gwarze kociewskiej nie ma dużych odrębności leksykalnych od literackiego języka polskiego, za wyjątkiem wtórnych naleciałości niemieckich, a na północnym zachodzie kaszubizmów. Gwara kociewska jest bliska literackiemu językowi polskiemu.

W gwarze kociewskiej wyodrębnia się trzy grupy:

- południową (większość terytorium powiatu świeckiego), wymowa samogłosek nosowych typu: gęś – ganś, wąż – wónż,
- środkową (nad Wierzycą, głównie w okolicach Starogardu Gdańskiego), gdzie zanika nosowość, np. gaś, wóż,
- północną (pomiędzy Tczewem a Skarszewami), wymowa typu: gynś.

*Kilkanaście słów z „Małego słownika kociewskiego”
prof. Marii Pająkowskiej-Kensik*

bajzel – balagan
balija – wanna
cédel – pokwitowanie, kwit
czuć – słyszeć
dekel – pokrywa na garnek
filować – podglądać, śledzić
gardyna – zasłona
glómza – twaróg
halać – przynosić
karadeja – byle jaki pojazd, złyj
jakości
klafty – plotki
lorbas – duży, wyrośnięty chłopak

néki – fochy
obuć się – ubrać się
rajby – randka
rojber – łobuz
rónkel – burak
ruchanki – placki drożdżowe
szachtelek – pudełko
szlajać – włóczyć się
topek – nocnik
wandry – włóczęga
zelga – odwilż
zylc – galareta

Tczew Nadwiślański

TCZEW JEST JEDNYM Z NAJSTARSZYCH MIAST NA POMORZU – PIERWSZA WZMIANKA ŹRÓDŁOWA O OSADZIE TRSOW POCHODZI JUŻ Z 1198 R. JEST TO NAJWIĘKSZE MIASTO KOCIEWIA, GDZIE KRZYŻUJĄ SIĘ NAJWAŻNIEJSZE SZLAKI KOMUNIKACYJNE.

Most Tczewski

Most zbudowany w latach 1850–1857, pod kierunkiem Carla Lentze, wg projektu konstrukcyjnego Rudolfa Eduarda Schinza oraz architektonicznego Friedricha Augusta Stülera. Składał się z 6 przęseł o rozpiętości 130 m i wysokości 12 m – łączna długość wraz z przyczółkami wynosiła 837 m. Był ówczesnie największą stalową konstrukcją kratownicową.

Plac Hallera

Wytyczony pod koniec XIII wieku zachował charakterystyczny układ prowadzących do niego prostopadłe ulic. Przez wieki nosił nazwę Rynek i był administracyjnym oraz handlowym centrum miasta. Do pożaru w 1916 roku znajdował się na nim miejski ratusz, którego obrys utrwalono na współczesnej nawierzchni placu.

Kościół farny Podwyższenia Krzyża Świętego

Najstarszy z tczewskich zabytków – jego początki sięgają XIII wieku. Wieża pochodzi z lat 1226–1227, a ołtarz główny z 1690 roku. We wnętrzu również bezcenne malowidło ściennie pochodzące z końca XIV w. z freskami z XIV wieku, przedstawiającymi święte niewiasty (co jest rzadkością w sztuce średniowiecznej).

---

ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 13
tel. 58 531 24 75
www.fara.tczew.pl

Fabryka Sztuk

Od fabryki wyrobów metalowych do fabryki, w której produkowane są sztuki wszelakie. Tak w skrócie można określić to miejsce. Tutaj zwiedzisz wystawy historyczne, etnograficzne oraz sztuki współczesnej. Weźmiesz udział w warsztatach twórczego rękodziela – malowania na szkło, garncarstwa, papieru czerpanego i wielu innych. Na urokliwym dziedzińcu wysłuchasz klimatycznego koncertu. Licencjonowany przewodnik zabierze Cię na spacer po Starówce, a przy okazji natrafisz na targ staroci, inscenizację historyczną tudzież piknik edukacyjny. Fabryka Sztuk zaprasza przez siedem dni w tygodniu i w jedną noc – Europejską Noc Muzeów.

ul. 30 Stycznia 4 – siedziba główna
ul. Podmurna 12 i 15 – kamienice
tel. 58 530 44 81
www.fabrykaszuk.tczew.pl

FABRYKA SZTUK HONORUJE:

metropolitalna
Karta do Kultury®

i

Przewodnik turystyczny:
Zdzisław Bergiel
[fabryka@fabrykaszuk.
tczew.pl](mailto:fabryka@fabrykaszuk.tczew.pl)

Zwiedzanie: Fabryki Sztuk,
Muzeum Wisły, Centrum
Konserwacji Wraków Statków,
Muzeum Emigracji w Gdyni,
Europejskiego Centrum
Solidarności w Gdańsku,
Tczewa, a także całego
Kociewia i Powiśla.

Muzeum Wisły

Muzeum ma przede wszystkim zapoznać zwiedzających z problematyką wiślaną w jak najszerszym kontekście, stąd bogactwo prezentowanych tematów. Na wystawie znajdziemy: najstarsze wiadomości o Wiśle, charakterystykę Wisły i jej dorzecza, przyrodę nadwiślańską, ewolucję osadnictwa, dzieje Pomorza oraz prawo rzeczne.

Oddział Narodowego Muzeum
Morskiego w Gdańsku
ul. 30 Stycznia 4
tel. 58 530 22 52
www.nmm.pl/muzeum-wisly

Tczew był ważnym węzłem komunikacyjnym w tzw. korytarzu pomorskim. Przez miasto przebiegała m.in. linia kolejowa prowadząca wówczas z Rzeszy do Prus Wschodnich. Dowództwo polskie, jak i niemieckie zdawało sobie sprawę ze znaczenia strategicznego mostu kolejowego oraz drogowego, które przecinają Wisłę w Tczewie. Natarcie lądowe na Tczew poprzedził nalot 6 bombowców i 6 myśliwców niemieckich. Eskadrą dowodził porucznik Bruno Dilley – o 4:34 zbombardowano dworzec PKP, zachodni przyczółek mostów oraz koszary 2 Batalionu Strzelców.

Centrum Konserwacji Wraków Statków

Drewniane elementy wraków statków, kolekcja niezwykłych łodzi z całego świata i najpiękniejsze, zabytkowe polskie jachty – „Opty”, „Dal” i „Kumka IV”. To tu przywracane są do życia drewniane elementy wraków statków i łodzi, a uczniowie na lekcjach muzealnych i warsztatach poznają tajniki pracy muzealnych konserwatorów i archeologów podwodnych.

Oddział Narodowego Muzeum
Morskiego w Gdańsku
ul. Paderewskiego 24
tel. 58 761 75 21
www.nmm.pl/centrum-konserwacji-wrakow-statkow

Opanuj Gniew

W POCZĄTKACH NASZEJ ERY PRZEBIEGAŁ TĘDY SZLAK BURSZTYNOWY, A JUŻ W IX WIEKU ISTNIAŁY DWA GRODY. JEDNAK ROZKWIĆ JAKO LICZĄCEGO SIĘ OŚRODKA MIEJSKIEGO I MILITARNEGO PRZYNIOSŁY DOPIERO CZASY PANOWANIA KRZYŻACKIEGO. WYBUDOWANY PRZEZ ZAKON KRZYŻACKI ZAMEK STAŁ SIĘ NAJPOTĘŻNIEJSZĄ TWIERDZĄ NA LEWYM BRZEGU WISŁY, ZBUDOWANĄ NA PRZEŁOMIE XIII I XIV WIEKU.

Kościół pw. św. Mikołaja

Najważniejszym zabytkiem usytuowanym tuż przy rynku jest gniewska fara – kościół św. Mikołaja, patrona żeglarzy i kupców. Większość wyposażenia świątyni pochodzi z drugiej połowy XIX wieku. Od 2009 roku kościół w Gniewie oraz teren przykościelny jest areną regularnie prowadzonych badań archeologicznych, w wyniku których odkryto m.in. największą w Polsce kolekcję szat jedwabnych, masowe groby, niezliczoną ilość monet, a także pozostałości wcześniejszej pogańskiej świątyni.

ul. Kursikowskiego 4
tel. 609 566 333
www.parafiagniew.pl

Ogród Historii

Ulica Sambora z charakterystycznymi parterowym domkami pochodzącymi z I połowy XIX w. jest typowym przykładem zabudowy małomiasteczkowej usytuowanej poza głównym placem miejskim. Aby uatrakcyjnić tę niezwykłą ulicę powstał tam Ogród Historii prezentujący dziewięć najważniejszych wydarzeń z dziejów Gniewu. Najważniejszym elementem Ogródu jest figura Misia Maciusia, który w pierwszym tygodniu każdego miesiąca przebiera się i wciela w różne postaci.

Rynek Starego Miasta

Stare Miasto w Gniewie zachowało do dnia dzisiejszego oryginalną, średniowieczną strukturę przestrzenną, pochodzącą z czasów jego lokacji. Miejski rynek jest kwadratowym placem otoczonym niewysokimi, dość wąskimi kamieniczkami. Wyjątkową wartość przestrzeni podkreślają „gniewskie leby”. To domy podcieniowe, które umiejscowione są na zachodniej stronie rynku.

Referat Promocji i Informacji
Urząd Miasta i Gminy Gniew
Plac Grunwaldzki
tel. 58 535 40 21
www.gniew.pl

Miś Maciūs

Jego obecność w mieście wiąże się z pewną legendą: Podczas bitwy w okolicach Gniewu w 1626 r. między szwedzkim królem Gustawem Adolfem II a polskim Zygmuntem III Wazą mieszkańcy miasta wyruszyli, by wspomóc walczących. Kiedy dzwony na kościele św. Mikołaja zabiły na Mszę św., nikt się nie pojawił. Przybyły za to, wypłoszone z lasu hukiem dział, dzięki zwierzęta, które dowodzone przez Miśia Maciusia modliły się o pokój. Być może to tylko legenda, ale niektórzy mówią, że jeszcze dzisiaj, wieczorną porą można usłyszeć pomrukiwania niedźwiedzia.

Muzeum Kapsla

To nowe muzeum na mapie Kociewia. W kolekcji można obejrzeć ok. 1000 kapsli z całego świata, m.in. z Australii, Chin, Kolumbii czy Maroka. Wystawa pokazuje różnorodność wzorów na kapslach oraz ilustruje ich historię. Muzeum można bezpłatnie zwiedzać samemu lub z przewodnikiem. Warto też przypomnieć sobie dawną grę w kapsle, a przy wyjściu z muzeum zaopatrzyć się w pamiątkowy egzemplarz.

Baju Baj Patryk Pokorski
Plac Grunwaldzki 40
tel. 667 340 988

Zamek Gniew

Zamek w Gniewie to najpotężniejsza twierdza Zakonu Krzyżackiego na lewym brzegu Wisły, zbudowana na przełomie XIII i XIV w., jako siedziba konwentu i komtura. Za czasów państwa polskiego (1466–1772) zamek był siedzibą starostów. Starostą gniewskim był przyszły król Polski, Jan III Sobieski, a po nim zamkiem zarządzała jego żona, Maria Kazimiera. Aktualnie zamek to nie tylko wspomnienie potęgi twierdzy rycerstwa, siedziby królów, hetmanów i starostów, ale także elegancki hotel, będący mieszanką historii i komfortu. Wśród wielu oferowanych atrakcji znajdują się widowiskowe spektakle, rejsy gondolą po Wiśle, kręgielnia, a nawet ścianka wspinaczkowa.

Pałac Marysieńki

Obiekt został wybudowany w latach 1674–1678 z inicjatywy ówczesnego starosty gniewskiego Jana Sobieskiego. Podanie ludowe głosi, że znany z uległości wobec małżonki władca wznosił go na specjalne życzenie Marii Kazimiery. Obecnie odrestaurowany pałac wchodzi w skład kompleksu zamkowego i mieści się tu hotel.

ul. Zamkowa 3
tel. recepcja: 58 535 38 80
tel. zwiedzanie: 734 155 230
www.zamek-gniew.pl

VIVAT VASA! Bitwa pod Gniewem 1626

Jest to niewątpliwie największa w Polsce impreza historyczna odtwarzająca wojskowość XVII wieku. Bitwa rozgrywa się w realiach wojny pruskiej z 1626 roku, podczas której pod Gniewem spotkały się armie dwóch królów z rodu Wazów – Zygmunta III Wazy króla polskiego oraz Gustawa II Adolfa króla szwedzkiego. Ówczesne zmagania nie przyniosły zdecydowanego zwycięstwa żadnej ze stron ani też porażki. W remisowym starciu Polacy zrealizowali swój cel – zagrodzili Szwedom drogę na północ i obronili tym samym Gdańsk. Z kolei Szwedzi nie stracili zamku w Gniewie i również zachowali siłę bojową swojej armii. Rekonstrukcja bitwy Vivat Vasa 1626 odbywa się na terenie Zamku Gniew, podzamcza i okolic, natomiast imprezy towarzyszące – na terenie miasta. Pod murami obozować będą wojska, na placu turniejowym odbywać się będą musztry i egzerucunki. Rokrocznie jest to wielki spektakl przyciągający tłumy widzów.

Nizina Walichnowska – kraina wyrwana rzece

W NIZINIE, POŁOŻONEJ NA LEWYM BRZEGU WISŁY OD GÓR PRZY CIEPLEM, PONIŻEJ MIASTA GNIEWU, AŻ DO SŁOŃSKICH GÓR, ZŁĄCZA SIĘ WŁAŚCICIELI WSZYSTKICH ZAWAŁOWANYCH NIERUCHOMOŚCI, KTÓRE BEZ OBWAŁOWANIA PRZY STANIE WODY 21 STÓP I 5 CALÓW PRZY PEGLU NA MONTOWSKIM OSTCZU, ULEGŁYBY POWODZI, W JEDEN ZWIĄZEK WAŁOWY.

Taki opis położenia Niziny zawarto w statucie Związku Wałowego Niziny Walichnowskiej, był to najstarszy statut związku wałowego w byłych Prusach Zachodnich, nadano go w 1854 roku Peter Rudolf Dirksen w kronice związku wałowego wydanej w 1899 roku podaje, że do początku XX w. w dolinach Wisły i Nogatu miały miejsce 104 powodzie. Wiele z nich nawiedziło także Nizinę Walichnowską. Wszyscy, którzy odwiedzają Nizinę mogą zobaczyć kolki, czyli małe lub większe stawy. Każdy z nich powstał w wyniku przerwania wału i został wyżłobiony przez wodę. Największy kolk znajduje się na granicy Małych Walichnow i Międzyzłęża, a największej ich jest w Polskim Gronowie, wzdłuż drogi na starym wale.

Co jest godne uwagi?

- obwałowania, 16,5 km wału chroniącego Nizinę przed powodzią oraz kilka kilometrów grobli z czasów krzyżackich
- cztery główne kanały wykopane w czasach krzyżackich mające swoje ujście w Jeziorze Pelplińskim
- węzeł hydrotechniczny w Rybakach
- stacja pomp „Zgoda” w Międzyzłężu
- kościół w Wielkich Walichnowach z XIV w. przebudowany po pożarze w XVII i XVIII w.
- tablice księdza Szeli – repliki tablic z 1718 r. ustawione w Wielkich Walichnowach
- przydrożne drzewa owocowe, jabłonie i grusze posadzone na początku XX w. Nieodłącznym elementem krajobrazu Niziny są też przydrożne wierzby
- Borawa – jedyny fragment Niziny Walichnowskiej z zachowanym naturalnie ukształtowanym terenem starorzecza i łęgowym lasem

Pelplin – Miasto z Duszą

HISTORIA PELPLINA NIEROZERWALNIE ZWIĄZANA JEST Z ZAKONEM CYSTERSÓW, PRZYBYŁYCH TU Z BAD DOBERAN W MEKLEMBURGII W ROKU 1274. OD TEGO CZASU PRZEZ KILKA STULECI MIEJSCE TO BYŁO TYPOWĄ OSADĄ KLASZTORNĄ, ABY OSTATECZNIE ROZRastać SIĘ CORAZ BARDZIEJ I ROZWIJAĆ WOKÓŁ BUDOWLI CYSTERSKICH...

Góra Jana Pawła II

Zlokalizowana tuż przy wyjeździe z Pelplina w stronę Starogardu Gdańskiego jest miejscem gdzie Papież Jan Paweł II 6 czerwca 1999 roku celebrował Mszę Świętą. Obecnie stanowi miejsce pielgrzymek wiernych i cel każdego turysty odwiedzającego Pelplin. Monumentalny, 33 metrowy krzyż, odbijający promienie słoneczne prowokuje do obowiązkowego postoju i odpoczynku.

Skryptorium pelplińskie

To rekonstrukcja pelplińskiego warsztatu kaligraficznego cystersów, będącego jednym z najlepszych i najznamienitszych pracowni kaligraficznych funkcjonujących na terenie Polski w okresie średniowiecza. Drzwi tej pracowni, od wieków skrywające tajniki gotyckiej pisowni, dziś stają otworem przed kandydatami pragnącymi ubiegać się o miano skryby. Skryptorium organizuje warsztaty dla grup od 25 osób po wcześniejszej rezerwacji terminu.

Diecezjalne Centrum Informacji
Turystycznej
Plac Tumski 1
tel. 58 536 19 49
www.informacja.diecezja-pelplin.pl

Kościół pw. Bożego Ciała

Jednonawowa gotycka świątynia pod wezwaniem Bożego Ciała, o wymiarach 20,3 na 12,7 m, położona w bezpośrednim sąsiedztwie bazyliki katedralnej. Pierwsza wzmianka o kościele pochodzi z 1417 roku. W drugiej połowie wieku XVII był to już kościół parafialny dla rozwijającej się wokół klasztoru osady wiejskiej. Otoczony jest cmentarzem, na którym zachowały się groby z przełomu XIX i XX wieku.

ul. Mestwina
tel. 58 536 15 64

Katedra i zespół pocysterski

Pocysterski zabytek architektoniczny z XIII-XIV wieku. Bezcenny przejaw architektury gotyckiej. Swego czasu była to druga co do wielkości świątynia w Polsce. Wnętrze to przede wszystkim obraz z 1623 roku, „Koronacja NMP” pędzla Hermana Hana o wielkiej wartości historycznej, a także barokowe organy oraz 22 ołtarze. W pelplińskim ołtarzu głównym mieści się relikwiarz ze szczątkami wielu świętych i męczenników.

Diecezjalne Centrum Informacji Turystycznej
Plac Tumski 1 / tel. 58 536 19 49 / www.informacja.diecezja-pelplin.pl

Istnienie Pelplina było przez setki lat ściśle powiązane z działalnością zakonu cystersów. W 1276 r. przybyli oni z Pogódek i założyli tutaj opactwo. Klasztor stanowiła trójnawowa bazylika z nawą poprzeczną i prostokątnym prezbiterium. Od południa dobudowano czteroskrzydłowe krużganki, a w środku powstał dorodny wirydarz. Z krużganków wchodziło się do różnych pomieszczeń takich jak: kapitułarz, refektarz, rozmównica i sypialnie dla mnichów. Klasztor otoczony był zabudowaniami gospodarczymi, ogrodami i polami uprawnymi. Wszystko to służyło regule zakonu „Ora et Labora” (łac. módl się i pracuj).

Muzeum Diecezjalne

Skarbnica architektury i sztuki sakralnej z m.in. wyjątkową rzeźbą Madonny szafkowej z wsi Klonówka. Perłą w koronie jest jedyny egzemplarz w Polsce (jeden z 48 zachowanych na świecie) niezwykle wolumin Biblii Gutenberga, natomiast tutejsza galeria sztuki średniowiecznej prezentuje najwybitniejsze dzieła malarstwa i rzeźby gotyckiej oraz arcydzieła sprzętu i szat liturgicznych. Oferta edukacyjna proponowana przez Muzeum jest pomysłem na wzbogacenia szkolnego procesu dydaktyczno-wychowawczego, skierowana jest do uczniów przedszkoli, szkół podstawowych, średnich, a także specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych.

Biblia Gutenberga

Biblię Gutenberga uważa się za najcenniejszą książkę na świecie. Jest kompletnym wydaniem Pisma Świętego. Została przygotowana i wydrukowana w latach 1452–1455 w Moguncji przez Jana Gutenberga, który był również jej wydawcą. Biblia wydrukowana została prawdopodobnie w ok. 200 egzemplarzach – 165 na papierze i 35 na pergaminie. Do naszych czasów przetrwało 48 egzemplarzy, z czego tylko 20 kompletnych, a jeden z nich znajduje się w Muzeum Diecezjalnym w Pelplinie. Egzemplarz ten jest dwutomową wersją na papierze, mającą oryginalną XV-wieczną oprawę, wykonaną przez mistrza Henryka Costera z Lubeki.

ul. Ks. Bp. Dominika 11
tel. 58 536 12 21
www.muzeum.diecezja.org

Sanktuaria Kociewia

CUDOWNE WYDARZENIA NA POMORZU ZAPOCZĄTKOWAŁY POWSTANIE WIELU SANKTUARIÓW I MIEJSC KULTU. TO NIE TYLKO ARCHITEKTONICZNE ZABYTKI SAKRALNE, ALE RÓWNIEŻ MIEJSCA, GDZIE MOŻNA W CISZY I Z POKORĄ ZŁAPAĆ CHWILĘ ODDECHU. KOCIEWSKIE SANKTUARIA, MIEJSCA ADORACJI, OTWARTE DLA WIERNYCH PRZYBYWAJĄCYCH NIEUSTANNIE Z CZTERECH STRON ŚWIATA.

Sanktuarium Królowej Pomorza i Matki Jedności

Od XIV wieku najbardziej znana na Pomorzu miejscowość pielgrzymkowa. Budowa gotyckiej świątyni została ukończona w połowie XIV wieku. Dziś w ołtarzu głównym honorowe miejsce zajmuje figura Matki Boskiej Piaseckiej. Pierwsze objawienia i uzdrowienia miały miejsce w średniowieczu. Ważnym momentem w historii sanktuarium była uroczysta koronacja figury, której przewodniczył kardynał Karol Wojtyła. Wydarzenie to ponownie ożywiło kult Matki Bożej na Pomorzu.

Parafia Narodzenia NMP
Piaseczno 11
tel. 58 535 14 23
www.sanktuarium-piaseczno.pl

Sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia

Cudowna figura pochodzi ze Stanisławia, które znajduje się niedaleko Lubiszewa. W XVII wieku została przeniesiona do kościoła w Lubiszewie. Za jej sprawą dokonały się liczne uzdrowienia. Świadczą o tym wota, które w ramach wdzięczności za przywrócenie zdrowia były ofiarowywane Matce Boskiej. Rzeźba została koronowana w 1997 roku, a srebrne korony poświęcił Jan Paweł II.

Parafia Świętej Trójcy
ul. ks. Lubińskiego 2, Lubiszewo
tel. 603 159 564
www.sanktuarium-lubiszewo.pl

Sanktuarium św. Wojciecha

Przybytek uświęcają relikwie św. Wojciecha znajdujące się w jednonawowym gotyckim kościele z XIV wieku pod wezwaniem legendarnego misjonarza. Dziś szczątki patrona spoczywają w stylizowanym na łódź relikwiarzu, a we wnętrzu budowli można zobaczyć XVIII-wieczny obraz oraz drewnianą figurę św. Wojciecha. Legenda głosi, że to właśnie w Gorzędzieju biskup odprawił mszę podczas misji chrystianizacyjnej Prus w X wieku. Obecnie opiekę nad sanktuarium sprawują zakonnicy karmelici bosci.

Parafia św. Wojciecha
ul. ks. Hundsdorfa 7A, Gorzędziej
tel. 58 536 84 34
www.gorzedziej.karmelicibosi.pl

Sanktuarium św. Rocha

Osiek leżał na szlaku bursztynowym, którym w 997 roku podróżował św. Wojciech. Prawdopodobnie przebywał w gródku obronnym przez jedną noc. W neogotyckiej świątyni zbudowanej w latach 1860-1867 znajdują się relikwie świętego, czyli kość i płótno, w które zawinięte zostało po śmierci ciała św. Wojciecha. Już od XV wieku okoliczni mieszkańcy czcili św. Rocha. Odbływały się liczne pielgrzymki do cudownego obrazu. Z czasem kult świętego został zapomniany, jednak odrodził się wraz z przybyciem relikwii patrona do parafii.

Parafia Rzymskokatolicka św. Rocha / ul. Wyzwolenia 4, Osiek / tel. 58 582 12 12
www.sanktuariumswietegorocha.pl

Sanktuarium Matki Bożej Uzdrawienia Chorych

Legenda głosi, że w XVI wieku podczas święta maryjnego, rzeką Wisłą przyplłynął obraz Matki Bożej. Został on wykonany przez nieznanego autora w stylu jasnogórskim. Na uczczenie tego wydarzenia zbudowano kościół oraz klasztor w Topolnie. Sprowadzono do niego księży z zakonu Ojców Paulinów, przez co potocznie nazywano je „Częstochową Północy”. Obecnie, na głowie Madonny, można podziwiać replikę korony ufundowanej przez króla Władysława IV, która wraz z innymi wotami dziękczynnymi została zrabowana w XIX wieku.

Parafia Rzymskokatolicka pw. Nawiedzenia NMP w Topolnie / Topolno 46, Pruszcz
tel. 52 332 06 93, 602 857 995 / www.topolno.pelplin.opoka.org.pl

Sanktuarium Matki Boskiej Częstochowskiej

Kościół starofarny, monumentalna architektura średniowieczna, która budowana była przez blisko cały XV w. W czasie II wojny światowej, podczas wyzwalania miasta przez armię radziecką, kościół uległ poważnemu zniszczeniu. Odbudowano go dopiero w 1988 roku. Od 1990 roku świątynia poświęcona Matce Bożej. Budowla jest połączeniem gotyku i renesansu. Po odbudowie jego wnętrze zyskało styl późnobarokowy.

Parafia MB Częstochowskiej i Św. Stanisława Biskupa / ul. Farna 4, Świecie / tel. 52 331 36 77

Sanktuarium Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła

Świątynia pw. św. Wawrzyńca i Matki Kociola została wybudowana w XIX wieku w stylu neogotyckim. W jej wnętrzu odnaleźć można liczne zbiory sztuki sakralnej. Na szczególną uwagę zasługuje obraz Matki Boskiej Łaskawej, który w XVII wieku został odrestaurowany przez nadwornego malarza królewskiego Bartłomieja Strobla. Dzieło to jest obdarzone szczególnym kultem z powodu odnotowanych w historii cudów. Sanktuarium ustanowiono w 1970 roku.

Parafia św. Wawrzyńca / Płochocin 9, Warlubie / tel. 52 332 62 58

Starogard Gdański - królewskie miasto nad Wierzycą

LEŻY NA STAROŻYTNYM BURSZTYNOWYM SZLAKU, A TAKŻE NA X-WIECZNEJ TRASIE MISYJNEJ ŚW. WOJCIECHA. NA KARTACH HISTORII STAROGARD GDAŃSKI POJAWIŁ SIĘ W ROKU 1198 JAKO STARIGROD WE WŁADANIU RYCERSKIEGO ZAKONU JOANNITÓW. DZISIAJ, JAKO STOLICA KOCIEWIA, JEST WAŻNYM OŚRODKIEM PRZEMYSŁOWYM I KULTURALNYM NA MAPIE REGIONU.

Fara św. Mateusza

Najstarszy kościół miasta, najcenniejszy zabytek średniowiecznej architektury i skarbnica sztuki sakralnej. Wzniesiony został z cegły po 1310 roku i rozbudowany w jednolitym stylu gotyku nadwiślańskiego, w kształcie bazylikowym, z pięknymi ozdobnymi szczytami. Prócz zrekonstruowanego fresku „Sąd ostateczny” (XV wiek) zachowały się w nim gotyckie figury świętych w ołtarzach bocznych, średniowieczne kropielnice, renesansowy nagrobek Jerzego Niemojewskiego i dawne płyty nagrobne, a także obraz wotywny z XVII-wiecznym widokiem miasta.

Parafia św. Mateusza
ul. Hallera 3
tel. 58 562 28 75
www.swietymateusz.starogard.pl

Rynek Starego Miasta

Starogardzki rynek - wyznaczony kwadratem 107×107 metrów, zachował swój średniowieczny układ przestrzenny, ale po wielkim pożarze miasta w 1792 roku jego zabudowa otrzymała już charakter współczesny, chociaż przetrwały jeszcze do dziś gotyckie podpiwniczenia domów i ślady dawnych przedproży.

Średniowieczne miasto

Niegdyś otaczały je mury obronne z czterema bramami wjazdowymi i basztami, z których zachowały się do dziś: okazała Baszta Gdańska i Baszta Narożna (obecnie siedziba Muzeum Ziemi Kociewskiej) oraz Baszta Tczewska. Na początku XIX wieku mury miejskie w większej części uległy rozbiórce, zasypano też otaczające je fosy.

Muzeum Ziemi Kociewskiej

W basztach Narożnej i Gdańskiej w 1980 roku powstało miejsce, w którym zostały zgromadzone zbiory związane z historią i kulturą Kociewia. Oprócz ponad 800 zbiorów etnograficznych można się zapoznać z wystawami historycznymi dotyczącymi miasta i regionu poczynając od pradziejów, aż do zakończenia II wojny światowej. Muzeum otwarte jest codziennie z wyjątkiem niedziel.

ul. Boczna 2
tel. 58 562 46 75

Muzeum 2. Pułku Szwoleżerów Rokitniańskich

Budynek kasyna oficerskiego został wybudowany w latach 1878-1881 z pieniędzy pochodzących z tzw. kontrybucji francuskiej, płaconej w złocie. W okresie międzywojennym mieściło się tu kasyno dla oficerów z 65. Starogardzkiego Pułku Piechoty, a od 1926 do 1939 dla oficerów ze słynnego 2. Pułku Szwoleżerów Rokitniańskich. Od 2016 roku znajduje się tu muzeum, w którym czuć klimat II Rzeczypospolitej, obejrzeć tu można pamiątki związane z 2. Pułkiem oraz sale do przeprowadzania żywych lekcji historii (m.in. Sala Prezydencka im. prof. Ignacego Mościckiego czy Sala Generalska im. gen. dyw. dr Bolesława Wieniawy-Długoszoszowskiego).

ul. Jana III Sobieskiego 14 / tel. 735 797 007
www.muzeum2szwol.pl

Szlak miejski „Legenda Deyny”

Kazik Deyna był zwyczajnym chłopakiem, który nadzwyczaj kochał piłkę nożną. Swoją karierę rozpoczął w starogardzkim klubie Włókniarz, by następnie kontynuować ją w takich klubach jak Legia Warszawa i Manchester City. Na cześć króla strzelców Igrzysk Olimpijskich w Monachium w 1972 roku w jego rodzinnym mieście powstał szlak ukazujący najważniejsze miejsca związane z jego życiem w Starogardzie Gdańskim.

www.legendadeyny.pl

i

Stowarzyszenie Przewodników Turystycznych „Przewodnik Kociewski”
Grodzisko Owidz, ul. Rycerska 1, Owidz, tel. 58 767 36 00

Prezes - Tomasz Wiczynski, tomasz.wiczynski@powiatstarogard.pl

Grodzisko Owidz

Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość. To trzy słowa, które najlepiej odzwierciedlają ideę tego przedsięwzięcia. Na początku XI wieku istniał tu gród, który do lat siedemdziesiątych XX wieku ukrywał pod piaskiem biegnący czas. Dzięki inicjatywie lokalnych działaczy i miłośników regionu, powstało tu żywe muzeum, w postaci zrekonstruowanego Grodziska zamieszkałego kiedyś przez pierwszych Polan. Miejsce to pozwala odczuć na własnej skórze klimat tamtych czasów poprzez festyny archeologiczne, konkursy łucznicze, warsztaty lepienia ceramiki i obróbki różnych surowców. To wszystko odbywa się w otoczeniu drewnianych domów i średnio-wiecznych kuźni prądawnych rzemiosł. W ofercie Grodziska Owidz znajdują się: zwiedzanie z przewodnikiem, żywe lekcje historii, inscenizacje turniejowe, ale także organizacja imprez komercyjnych.

Muzeum Mitologii Słowiańskiej

Muzeum Mitologii Słowiańskiej to nowoczesny obiekt przedstawiający wierzenia prądawnych ludów. To właśnie w tym miejscu można się dowiedzieć jak wyobrażali sobie wszechświat oraz do kogo modlili się wczesnośredniowieczni mieszkańcy Kociewia. Instytucja organizuje lekcje muzealne, po których świat bogów i demonów nie będzie obcy żadnemu uczniowi.

---

ul. Rycerska 1, Owidz
tel. 519 849 145, 58 532 05 54
www.owidz.pl
www.muzeumslowianskie.pl

Skarszewy – piękny zakątek

Miasto zostaje wymienione w 1198 roku w dokumencie księcia pomorskiego Grzymisława wśród wsi podarowanych przez niego rycerzom Zakonu św. Jana Jerozolimskiego (joannitom), którzy wybudowali późniejszy zamek. Nazwa nadana przyszlęmu miastu przez rycerzy podkreślała piękno okolicznych ziem: „Schöneck” pochodzi od słów „schön” – piękny i „ecke” – kąt.

Zamek Joannitów

Został wybudowany w latach 1320-1334 na miejscu starszego grodu. W czasie wojny trzynastoletniej budowla przechodziła z rąk do rąk, aż w 1466 roku otrzymali ją Polacy. Niestety w 1772 roku po przejęciu przez władze pruskie, zamek został zrujnowany, a następnie już w XIX wieku nastąpiła przebudowa na budynek mieszkalny i magazyn. Dziś obiekt ten to gościnna siedziba ośrodka kultury.

Gminny Ośrodek Kultury i Biblioteka Publiczna w Skarszewach / ul. Zamkowa 1, Skarszewy / tel. 58 588 25 04 / www.gokskarszewy.pl

Kościół 24h

Pierwszy ewangelicki kościół w Skarszewach został zbudowany 1741 roku metodą pruską. Ówczesny wojewoda i starosta skarszewski Jakub Narzyski zgodził się na budowę protestanckiego kościoła pod warunkiem, że stanie się to w ciągu jednej doby. W rzeczywistości takiego warunku nie postawiono, gdyż luteranie z obawy odmowy, do nikogo o taką zgodę nie występowali. W ciągu jednej nocy z 14 na 15 września na terenie miasta pojawił się mały kościół. Wyczyn zbudowania świątyni w 24 godziny postanowiono powtórzyć w roku 2013. Budowa rozpoczęła się dokładnie w tym samym dniu co w 1741 roku. Od tej pory replika świątyni jest wizytówką miasta.

W 1613 roku małe, niemieckojęzyczne Skarszewy zostały stolicą województwa pomorskiego potężnej jeszcze Rzeczypospolitej. Stało się tak, gdyż największy ośrodek Prus Królewskich, Gdańsk nie chciał zająć tej pozycji. Odtąd Skarszewy były nie tylko formalną stolicą województwa. Na tutejszym zamku rezydował wojewoda pomorski, tu też zbierał się sąd ziemski.

Skórcz

Skórcz uważany jest za najstarszą miejscowość Kociewia, będącą w czasach starożytnych osadą na słynnym „Szlaku Bursztynowym”. W samym środku miasta znajduje się ciekawa rzeźba, która wyobraża podanie o uprowadzonym przez gryfa dziecku i dzielnym szpaku. Nieopodal znajduje się tutejszy kościół.

Kościół pw. Wszystkich Świętych

Nad zabudowę Skórcza dominuje, niewątpliwie najciekawszy obiekt architektoniczny miasta, gotycki kościół pw. Wszystkich Świętych. Korpus tej świątyni wybudowano z kamieni polnych i cegieł w połowie XIV w. Piękny schodkowy szczyt powstał ok. 1500 roku, przedsionek w XVII w., przysadziła wieża zwieńczona namiotowym dachem w 1883, a w 1927 dostawiono nawy boczne. Barokowy, bogato złożony ołtarz główny pochodzi z XVII wieku. Znajdują się w nim figury św. apostołów: Piotra, Pawła, Andrzeja i Jana. W środku ołtarza znajduje się płaskorzeźba przedstawiająca scenę Sądu Ostatecznego. Najstarszym elementem wyposażenia jest kamienna chrzcielnica zwieńczona figurami aniołów – pochodzi z XIV w.

Nazwa Skórcza jest identyfikowana z określeniami geograficznymi występującymi na mapach starożytnego świata, zlokalizowanymi na dzisiejszej ziemi kociewsko-pomorskiej: Scurgeon i Scurgon (Pliniusz II Młodszy, I w. n.e.) oraz Scurgum (Klaudiusz Ptolemeusz, II w. n.e.).

ul. Kościelna 5, Skórcz
tel. 504 483 339 / www.parafiaskorcz.pl

Smętowo Graniczne

Pierwsza, pisemna wzmianka o Smętowie pochodzi z 1326 roku, za życia Peregryna ze Smętowa (Peregrynus de Smantow). Miejscowość zaczęła się intensywnie rozwijać na początku XX wieku, kiedy to została poprowadzona linia kolejowa oraz zbudowany kościół i budynek poczty.

www.smetowograniczne.pl

Centrum Kultury Kociewskiej

W 2011 roku w dawnej kuźni w Lalkowach powstało Centrum Kultury Kociewskiej. W miejscu tym znajdują się eksponaty, najczęściej przekazane przez mieszkańców gminy Smętowo Graniczne, eksponaty blisko związane z regionem – maszyny, urządzenia, a także obrazy. Latem w Centrum odbywają się różnego rodzaju wydarzenia, które mają na celu promować bogactwo kulturalne Kociewia.

Lalkowy / tel. 58 561 90 33 / www.kuznia.smetowograniczne.pl

Zblewo

Turystyczną wizytówką gminy jest m.in. urokliwie położone Jezioro Niedackie – z I klasą czystości wód i klimatycznym moło, czy też Jezioro Borzechowskie Wielkie z magiczną Wyspą Starościńską. Jedną ważniejszych atrakcji jest też kościół pw. św. Michała Archaniola, na którego wieży znajdują się cztery dzwony. Interesującym obiektem są ruiny jednego z przedwojennych młynów, który należał do Franciszka Wolfa, a także pozostałości po wojskach napoleońskich wzdłuż jednej z szos w pobliżu dworca kolejowego.

www.zblewo.pl

Nad jeziorami Kociewia

GŁÓWNĄ ATRAKCJĄ BORÓW TUCHOLSKICH SĄ OCZYWIŚCIE LASY, JEDNAKŻE I SPORA LICZBA JEZIOR OTOCZONYCH LASAMI WPRAWI W ZACHWYT. NA TERENIE KOCIEWIA ZNAJDUJE SIĘ OK. 200 JEZIOR O RÓŻNEJ WIELKOŚCI, ZAWSZE MAJĄ ONE DUŻĄ WARTOŚĆ DLA TURYSTYKI I REKREACJI. NAJWIĘKSZE TO JEZIORA LASACKIE (OCYPEL WIELKI, KAŁĘBIE I UDZIERZ) CIĄGNĄCE SIĘ Z PÓŁNOCNEGO ZACHODU NA POŁUDNIOWY WSCHÓD (OD OCYPLA DO NOWEGO).

Jezioro Borzechowskie

Jest najgłębszym i jednym z najczystszych akwenów na Kociewiu. Jest tak duże, że znajdują się na nim wyspy. Na największej z nich, Wyspie Starościńskiej (4 ha), można zobaczyć fragmenty ruin zamku, który w latach 1581-1772 był siedzibą Starostów Kociewskich.

Jezioro Niedackie

To akwen o wodzie I klasy czystości, której przypisuje się lecznicze właściwości. Przejrzystość wody również jest godna podziwu i chwalona przez wielu odwiedzających je nurków i amatorów kąpieli. 115 hektarów powierzchni wody, a pod nią podwodne łąki – to idealne warunki dla stadnie występujących leszczy czy dużych sztuk szczupaka. Nad jeziorem działa nowoczesny ośrodek wypoczynkowy z pięknym molo.

Jezioro Ocypel

Jest to jedno z najpiękniejszych jezior Kociewia. Brzeg północno-wschodni stanowi największa na całym Kociewiu plaża o długości ok. 500 m i szerokości 35 m. Na jeziorze znajdują się trzy wyspy: Łysica, Ostrów i Snop. Wyspa Ostrów pełniła kiedyś rolę odosobnionego pastwiska i była połączona z lądem stałym prymitywnym promem, tzw. krowim. Aktualnie wokół jeziora działa wiele ośrodków wypoczynkowych.

Nad brzegiem jeziora Kałębie znajdują się fragmenty murów i kamiennych fundamentów zamku krzyżackiego. Zamek ten swego czasu był niedużą budowlą o nieregularnym kształcie, zbudowaną na wyspie. Z czasem jednak Kałębie ewoluowało i obecnie zamek znajduje się na małym półwyspie położonym w pobliżu północnego brzegu jeziora.

Atrakcje przyrodnicze Kociewia

NA KRAJOBRAZ KOCIEWIA SKŁADA SIĘ WIELE RÓŻNORODNYCH ELEMENTÓW PRZYRODNICZYCH I KRAJOBRAZOWYCH. SĄ TO OBSZARY NIZIN NADWIŚLAŃSKICH, DOLINA WISŁY, PAGÓRKOWATE TERENY POJEZIERNE Z KOMPLEKSAMI LEŚNYMI ORAZ PRZEŁOMOWE ODCINKI RZEK. POZA WARTOŚCIAMI WYPOCZYNKOWYMI OBSZAR KOCIEWIA POSIADA WIELE OSOBLIWOŚCI PRZYRODNICZYCH, KTÓRE ZNALEŹĆ MOŻNA NA TERENIE WIELU REZERWATÓW.

Arboretum Wirty

Początki Arboretum w Wirtach datuje się na lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte XIX w. Obszar o powierzchni 46,32 ha został zagospodarowany jako ogród dendrologiczny. Bogata kolekcja drzew i krzewów liczy ponad 700 gatunków, z których większość stanowią rośliny egzotyczne. Jest to jedyny tego typu obiekt na Pomorzu Gdańskim, a niektóre z występujących tu roślin to największe okazy w całej Polsce.

Ogród Dendrologiczny w Wirtach
Wirty 3a, Borzechowo

Frank-Raj

Największa tego typu atrakcja turystyczna na Pomorzu. Są to repliki, w pomniejszonej skali, wybranych najpiękniejszych ogrodów polskich. Na przestrzeni 2 ha założono: osiem ogrodów historycznych, trzy ogrody współczesne, ogród botaniczny typu bylinowego i palmiarnię. Ekspozycja ta pozwala zwiedzającym na przesłedzenie bogatego rozwoju polskiej sztuki ogrodowej.

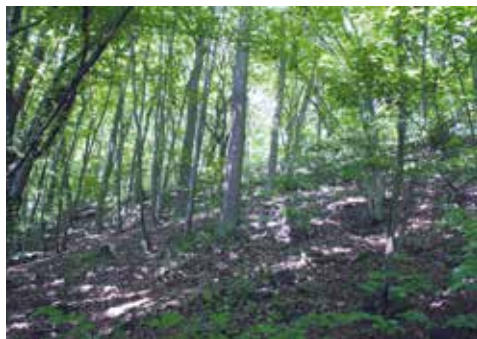
Frank-Raj, Polskie Ogrody Ozdobne
i Szkołka Roślin
ul. Kociewska 11, Frank
tel. 518 788 891
www.frank-raj.pl

Prowadzona w Wirtach wyluszczeniowa nasion oparta jest na starej, jeszcze dziewiętnastowiecznej technologii, bardzo zbliżonej do naturalnego procesu wypadania nasion z szyszek. Pozwala to na uzyskanie nasion o doskonałych parametrach w zakresie zdolności i energii kiełkowania. Zlokalizowana w Arboretum Wirty przechowalnia nasion, o kontrolowanych warunkach, daje możliwość długoterminowego przechowywania nasion (nawet przez 30 lat).

Rezerwat Brzęki

Rezerwat leśny Brzęki im. Zygmunta Czubińskiego w Szczerkowie położony jest 9 km na północ od Osia. Utworzony został w celu ochrony największego w Europie Środkowej skupiska jarzębu brekinii zwanego też brzękiem – symbolu Wdeckiego Parku Krajobrazowego. Gatunek ten, niegdyś pospolity w europejskich lasach dziś jest już rzadko spotykany. Cenne, czerwone drewno o wysokich właściwościach technicznych stało się przyczyną jego wyginięcia. Rezerwat stanowi swoistą enklawę lasu liściastego wśród borów sosnowych.

Rezerwat Grabowiec

Rezerwat Grabowiec w pobliżu Sartowic obejmuje powierzchnię ponad 27 ha lasów i torfowisk. Jest rezerwatem, wyróżniającym się licznymi wąziami i wzniesieniami urozmaicającymi teren. Obszar ten w 1997 roku został objęty ochroną ze względu na zachowany grąd zboczowy z chronionymi i rzadkimi gatunkami roślin zielnych. W drzewostanie dominują gatunki liściaste: graby, buki i dęby, a w warstwie krzewów: leszczyna, jarzębina, bez koralowy i trzmielina. Można tu spotkać dęby o obwodzie 5-8 m.

Wiosło Małe i Wiosło Duże

Znajdują się w gminie Gniew. Teren chroniony zajmuje około 55 ha, na których dominuje grab i dąb, ale nie brak gatunków ściśle chronionych takich jak: sasanka łąkowa, skrzyp olbrzymi, czy pływająca paproć – salwinia. Oprócz wartości botanicznych rezerwaty posiadają również duże walory krajobrazowe. Na terytorium Wiosła Małego stworzono ścieżkę dydaktyczną, którą można dotrzeć na punkt widokowy, z którego jest możliwe obserwowanie Doliny Dolnej Wisły.

Rezerwat przyrody Krzywe Koło w Pętli Wdy

Położony na terenie gminy Osiek rezerwat powstał na cyplu utworzony przez silnie meandrującą rzekę Wdę. Unikatowe siedliska, drzewostany, zwierzęta i zioła w zjawiskowym zakolu rzeczny, które otoczone jest lasem mieszanym, głównie grabem i dębem, co stanowi unikalny charakter tego zespołu na tle dominujących lasów iglastych Borów Tucholskich.

W kociewskich Borach Tucholskich

BORY TUCHOLSKIE TO JEDEN Z NAJWIĘKSZYCH KOMPLEKSÓW BORÓW SOSNOWYCH W POLSCE. ZAJMUJE OK. 3 TYS. KM² SANDRU W DORZECZU BRDY I WDY ORAZ RÓWNINY TUCHOLSKIEJ I RÓWNICY CHARZYKOWSKIEJ. 30% TERYTORIUM BORÓW TUCHOLSKICH ZAMIESZKUJĄ KOCIEWIACY ORAZ RDZENNA LUDNOŚĆ BOROWIACY TUCHOLSCY. TYM SAMYM OBSZAR TEN KOJARZONY JEST JAKO JEDEN Z NAJCIĘKAWSZYCH I NAJWARTOŚCIOWSZYCH Z PUNKTU WIDZENIA KRAJOBRAZOWEGO I TURYSTYCZNO-WYPOCZYNKOWEGO TERENÓW W CAŁYM KRAJU. W OBRĘBIE TEGO REJONU LEŻĄ ZNANE OD LAT, W MIARĘ DOBRZE ZAGOSPODAROWANE MIEJSCOWOŚCI TURYSTYCZNE.

Osiek

Obszar gminy w całości usytuowany jest na terenie chronionego krajobrazu Bory Tucholskie, w całości objęta programem Natura 2000. W związku z tym miejsce to jest niezwykle atrakcyjne dla turystów, ponieważ posiada bardzo zdrowy mikroklimat żywicznych borów sosnowych. Osiek leży nad największym jeziorem Kociewia – Kałębiem, zwanym Morzem Kociewskim.

www.osiek.gda.pl

Czarna Woda

Czarna Woda jako osada wykształciła się pod koniec XVIII w. Największą atrakcją turystyczną tego terenu jest bez wątpienia rzeka Wda nazywana również Czarną Wodą, szlak kajakowy o całkowitej długości 198 km uznawany za jeden z najpiękniejszych nizinnych szlaków kajakowych w Polsce.

www.czarna-woda.pl

Kaliska

Miejscowość jest siedzibą gminy Kaliska oraz rzymskokatolickiej parafii Matki Bożej Nieustającej Pomocy należącej do dekanatu Zblewo. Miejskowy kościół pochodzi z 1911 roku. Zachowana została zabudowa osiedla tartaczego z lat 30. XX wieku. Krajobraz gminy Kaliska to w większości lasy sosnowe, decydujące o niezmiernie czystym i świeżym powietrzu, a także głębokiej ciszy i spokoju.

www.kaliska.pl

Lokalne nazwy grzybów:

miodówka, miodak –
maślak pstry
sowa, kania – czubajka
kania
krowia munia, sarna –
sarniak dachówkowaty
surojadka – gołąbek
olszówka – krowiak
podwinięty
niemka, Turek, kołpaki,
chuchulki – płachetka
kolpakowata
panienka, czubki, świeczki –
muchomor rdzawy
zajączek, siniak – podgrzybek
złotopory, choć może to
dotyczyć także podgrzybka
zajączka
czarne lepki – podgrzybek
złotopory
kurka – pieprznik jadalny
kozaki, krawce – koźlarz
brzozaki – koźlarz baka
i koźlarz grabowy
zielonki – gąska zielona

Bory Tucholskie, już od wielu lat słyną ze swoich zasobów grzybowych. Do dnia dzisiejszego grzyby i jagody zbierane w Borach Tucholskich trafiają na europejskie stoły. Ten największy zwarty kompleks leśny w Polsce kryje w sobie ponad tysiąc gatunków wielkoowocnikowych, czyli takich, których owocniki widać gołym okiem. Przy czym ponad sto z nich nadaje się do spożycia.

Osie

Pierwsze ślady pobytu człowieka na terenie gminy Osie pochodzą ze środkowej epoki kamienia (mezolitu) przypadającej na lata 8000–4300 p.n.e., odkryto je w okolicach leśniczówki Orli Dwór. Nazwa wsi pochodzi od drzewa osika w znaczeniu osikowe. Na terenie gminy znajduje się aż sześć rezerwatów przyrody, a w samym Osiu mieści się siedziba Wdeckiego Parku Krajobrazowego.

---

www.osie.pl

Tleń

Początek pisanej historii Tlenia przypada na XV wiek, kiedy to po raz pierwszy w dokumentach wspomniano młyn, który leżał w miejscu, gdzie rzeka Prusina wpada do rzeki Wdy. Jedną z kolejnych kart historii Tlenia zapisał podobno sam Napoleon. Prowadził tędy w 1812 roku swoją armię podczas wyprawy na Moskwę. Do dziś góra przy wjeździe do Tlenia od strony Osia jest nazywana górą Napoleona, a droga z Tlenia do Tucholi – Napoleonką. Dzisiaj Tleń to turystyczne i wypoczynkowe serce Borów Tucholskich.

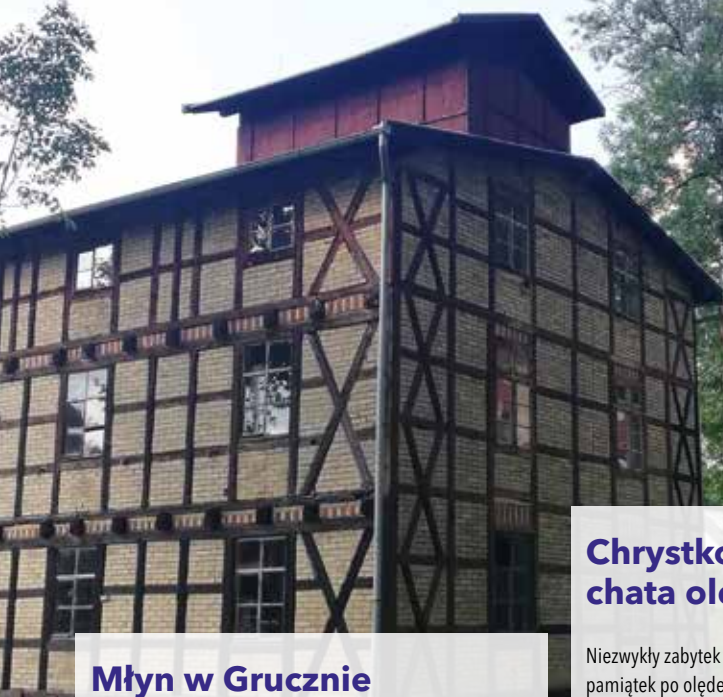
Wdecki Park Krajobrazowy

Wschodnia część Borów Tucholskich, a zwłaszcza teren w środkowym biegu rzeki Wdy, od dawna urzekały niepowtarzalnością krajobrazu. Ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe, w celu zachowania w warunkach zrównoważonego rozwoju i popularyzacji tych wartości utworzono Wdecki Park Krajobrazowy. Na terenie parku znajduje się pięć rezerwatów przyrody, występuje wiele rzadkich gatunków roślin i zwierząt, które chronione są w ramach opracowanego programu czynnej ochrony gatunków zagrożonych.

Wdecki Park Krajobrazowy
ul. Rynek 11A, Osie / tel. 52 332 94 86
www.wdeckipark.pl

Dolina Dolnej Wisły - dziesiątki kilometrów chronionej przyrody

ZESPÓŁ PARKÓW KRAJOBRAZOWYCH NAD DOLNĄ WISŁĄ ROZCIĄGA SIĘ PO OBU STRONACH RZECI NA DŁUGOŚCI PONAD 100 KM OD BYDGOSZCZY DO NOWEGO. OCHRONĄ OBJĘTO BARDZO ATRAKCYJNY NATURALNY KRAJOBRAZ DOLINY. NIEZWYKŁA RÓŻNORODNOŚĆ SIEDLISK PARKU POWODUJE, ŻE OBFITUJE ON W NAJROZMAITSZE GATUNKI ROŚLIN, KTÓRYCH STWIERDZONO TUTAJ PRZESZŁO TYSIĄC. WŚRÓD NICH 50 GATUNKÓW ZNAJDUJE SIĘ POD CAŁKOWITĄ OCHRONĄ. DOLINA WISŁY JEST MIEJSCEM BYTOWANIA, A ZWŁASZCZA SZLAKIEM WĘDRÓWEK WIELU GATUNKÓW ZWIERZĄT, SZCZEGÓLNIE PTAKÓW.

Młyn w Grucznie

Zabytkowy obiekt pochodzi z 1888 r. Na początku napędzała go turbina wodna, którą w późniejszym okresie zastąpiły silniki elektryczne. Obecnie siedziba Towarzystwa Przyjaciół Dolnej Wisły jest też gościnnym miejscem dla odwiedzających tejsze tereny turystów. Na terenach wokół obiektu corocznie odbywa się Festiwal Smaku.

Towarzystwo Przyjaciół Dolnej Wisły
ul. Młyńska 4, Gruczno / tel. 739 244 265, www.tpdw.pl

Chrystkowo - zabytkowa chata olęderska

Niezwykły zabytek z XVIII wieku, jedna z ostatnich takich pamiątek po olęderskich osadnikach. Przybyli do Polski w okresie reformacji. Na terenach, które zamieszkali, zajmowali się inżynieryjnymi pracami – celem ich była walka z wodnym żywiołem. Zabytkowa chata jest tego świadectwem: kryta strzechą trzcinową, a jej podcień wspiera się na słupach. W XXI wieku ten wiekowy budynek to baza edukacyjna i atrakcja turystyczna odwiedzana przez coraz większą rzeszę turystów.

Zespół Parków Krajobrazowych Nad Dolną Wisłą
ul. Sądowa 5, Świecie / tel. 52 331 50 00
www.parki.kujawsko-pomorskie.pl/zpkndw

Nowe – spojrzenie na stare miasto

NAZWA MIASTA WYWODZI SIĘ ZE ŚREDNIOWIECZA, KIEDY TO ZWAŁO SIĘ PO ŁACINIE NOVO CASTRO. XVI WIEK TO OKRES BUJNEGO ROZWOJU MIASTA, OPARTEGO GŁÓWNIEMO O HANDEL WIŚLANY, STĄD POCHODZILI TEŻ SŁAWNI PIWOWARZY. POMIMO PÓŹNIEJSZYCH NIESPOKOJNYCH LOSÓW W NOWYM POZOSTAŁO WIELE CIEKAWYCH ZABYTEKÓW.

Fara pw. św. Mateusza, Apostoła i Ewangelisty

Ulokowana jest na miejscu wcześniejszego drewnianego kościółka, rozbitego sukcesywnie od prezbiterium i odtwarzanego w kamieniu i cegle. Prace trwały wiele lat, ukończono je dopiero w XV wieku, poprzez budowę wieży. Całość utrzymana jest w typowym dla Pomorza gotyku halowym. Obok fary znajduje się ciąg murów obronnych i jedna z dawnych baszt.

Parafia
ul. Krótka 7
tel. 52 332 75 11
www.parafianowe.pl

Zamek

Miasto swój zamek posiada od 1350 roku. Obecnie istnieje jedno skrzydło wschodnie, w którym dziś mieści się centrum kultury. W wielu miejscach miasta zachowały się fragmenty murów obronnych i kilka baszt. Warto zwiedzenia są też: nowska starówka, rynek miejski z prawie nienaruszonym charakterem urbanistycznym układu miasta średniowiecznego.

Centrum Kultury ZAMEK
Pl. Zamkowy 3
tel. 52 332 73 50

Rynek miejski

W sercu miasta rynek z bogatym zestawem kamienic w różnych stylach. Miejsce o prawie nienaruszonym charakterze układu grodu średniowiecznego. W pobliżu znajduje się kościół farny św. Mateusza z XIV wieku (w jego wnętrzu niezwykle malowidło ściennie kultu ukrzyżowanej Wilgefortis).

Świecie

- forteczny atol

PIERWSZA WZMIANKA O MIEŚCIE POCHODZI Z 1198 ROKU, KIEDY TO BYŁO STOLICĄ SAMODZIELNEGO KSIĘSTWA POMORSKIEGO, WŁADANEGO PRZEZ GRZYMISŁAWA. NAZWA MIASTA POCHODZI OD PIERWIASTKA ŚWIECA, ŚWIECIĆ. PRAWDOPODOBNIE OZNACZAŁA GRÓD MAJĄCY ŚWIECĄCE MURY, LEŻĄCY NA JASNEJ POLANIE LUB POSIADAJĄCY WIEŻĘ, NA KTÓREJ PŁONĘŁO OGNISKO.

Zamek

Ta gotycka budowla z cegły i kamienia stoi na miejscu grodu pomorskiego, u zbiegu Wdy i Wisły. Ma charakter „nawodny”, co czyni ją jedynym zamkiem o takim charakterze obronnym w Polsce. Obecnie częściowo odbudowane jest skrzydło północne, służące jako ośrodek kultury dla imprez plenerowych (liczne wydarzenia, wystawy rycerskie).

ul. Zamkowa 1
tel. 52 330 13 51
www.zamekswiecie.pl

Rynek Starego Miasta

Duży Rynek otaczają kamienice powstałe w drugiej połowie XIX w. Spośród nich wyróżnia się, stylizowany na obrotowy zameczek z wieżą i blankami, obecny Pałac Ślubów. Pierwotnie budynek ten, wybudowany z jasnej cegły w 1879 roku, pełnił funkcję ratusza. W budynku, od strony ulicy Kopernika ulokowana jest Izba Regionalna Ziemi Świeckiej.

Kościół św. Andrzeja Boboli

Potężna bryła neogotyckiej świątyni zbudowana była pierwotnie jako zbór protestancki w latach 1891-1894. W panoramie miasta dominuje jego 46-metrowa wieża. W wyposażeniu dominuje neogotyki. Najwartościowszym elementem wyposażenia jest uratowany z wojennego pożaru i przeniesiony z kościoła farnego obraz „Sąd Ostateczny”, który powstał na przełomie XVI i XVII w.

Parafia św. Andrzeja Boboli
ul. Ogrodowa 2
tel. 52 333 02 41

Izba Regionalna Ziemi Świeckiej

Znajduje się w centrum miasta w neogotyckim budynku przy ulicy Kopernika. To właśnie w tym miejscu można zapoznać się z dziejami Świecia od średniowiecza po czasy współczesne. W jednym z pomieszczeń prezentują się też eksponaty przedstawiające dawne wyposażenie kociewskiego domostwa – meble oraz sprzęty użytku codziennego. Instytucja ta, oferuje nie tylko stałe i czasowe wystawy, ale jest także miejscem, gdzie mogą odbyć się lekcje historii czy wykłady. Izba działa na rzecz rozwoju kulturalnego Regionu poprzez organizację imprez plenerowych w sezonie letnim. Dodatkowo sprawują pieczę nad zamkiem pokrzyżackim.

Izba Regionalna Ziemi
Świeckiej
ul. Kopernika 2
tel. 795 114 893

Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny

Kościół znajdował się tu od niepamiętnych czasów. Po pożarze w 1623 roku, wybudowano nową (drewnianą) świątynię wraz z zabudowaniami klasztornymi, po czym w roku 1624 sprowadzono do Świecia Bernardynów z Bydgoszczy, którzy sprawowali nad nią opiekę. W roku 1692 zaczęto budowę murowanego kompleksu, a w latach późniejszych dobudowano krużganki otaczające dziedziniec przed kościołem oraz wieżę bramną i w ten sposób pobernardyński kompleks nabrał dzisiejszego wyglądu.

Parafia Rzymskokatolicka pw.
Niepokalanego Poczęcia NMP
ul. Sądowa 21
tel. 52 331 13 84
www.klasztorek-swiecie.pl

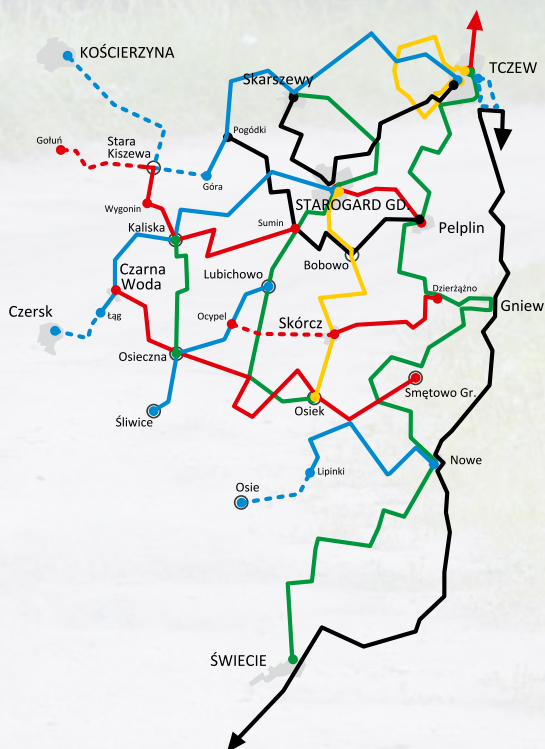
Rowerowe Kociewie

„Kociewskie Trasy Rowerowe” to ponad sześćset kilometrów znakowanych szlaków turystycznych poprowadzonych tak, aby pokazać najciekawsze zakątki regionu z rowerowego siodełka. To różnorodność atrakcji przyrodniczych i kulturowych, to propozycje długodystansowych eskapad, wędrówek bezdrożami, ale i rodzinnych wycieczek czy kilkugodzinnych przejażdżek po okolicy.

Z „Kociewskich Tras Rowerowych” można korzystać samemu, we dwoje, z przyjaciółmi, z rodziną, można jeździć indywidualnie, ale i w grupach.

www.rowery.kociewie.eu

Kajakowe Kociewie

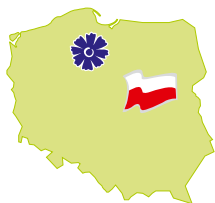
Jedni preferują spokojne meandrowanie, delikatne wiosłowanie, niespieszne płynięcie – inni wolą pełne napięcia zakręty, silny nurt, pokonywanie licznych przeszkód... I jednych, i drugich zadowolą nasze szlaki kajakowe.

Wda to spływy kajakowe wśród pól i lasów, idealne dla początkujących kajakarzy, dla mniej wprawionych czy rodzinnych wiosłowań. Nieskażona natura, bliskość obcowania z przyrodą, do tego atrakcyjność Wdeckiego Parku Krajobrazowego i widoki Zalewu Żurskiego – rozkoszowanie się błękitem wody i zielenią otoczenia.

Szlak wodny Wierzycy to oferta dla bardziej wymagających kajakarzy. Podoń w kajaku obok najważniejszych kulturowo oraz cywilizacyjnie miejsc Kociewia – od Starej Kiszewy, przez Pogódki, Skarszewy, Starogard Gdański, Owidz, Pelplin, aż po Gniew. Po drodze liczne elektrownie, konieczne przenoski, zwalone pnie, rozliczne bystrza – ciągle dopływ adrenaliny.

Dwie rzeki, niby podobne, a jednak jakże różne... Co je łączy? Oczywiście Wisła, i jej majestatyczne wody od wieków płynące szeroką doliną wschodnią granicą Kociewia – raz ostro podcinając strome krawędzie urwisk, to znowu tworząc szerokie nizinne przestrzenie.

www.rzeka-wda.pl
www.wierzycy.pl

KOCIEWIE

LOKALNA ORGANIZACJA TURYSTYCZNA

Kociewski Ośrodek Informacji Turystycznej
ul. 30 Stycznia 4, 83-110 Tczew
tel. 58 531 37 41
www.lot.kociewie.eu / info@kociewie.eu

Diecezjalne Centrum Informacji Turystycznej
Plac Tumski 1, 83-130 Pelplin
tel. 58 536 19 49
www.informacja.pelplin.com / info@pelplin.com

Izba Regionalna Ziemi Świeckiej
ul. Kopernika 2, 86-100 Świecie
tel. 795 114 893
zamek@oksir.eu

Centrum Informacji Turystycznej
ul. Rynek 2, 86-150 Osie
tel. 52 332 95 68
www.gokosie.pl / biuro@gokosie.pl

Centrum Informacji Turystycznej
Wilcze Błota 2B, 83-430 Stara Kiszewa
tel. 58 380 09 90
www.starakiszewa.pl / it@starakiszewa.pl

obszerne relacje z Kociewia na blogu:

Ruszać w Drogo!

FUNDACJA • KLUB • BLOG PODRÓŻNICZY

www.ruszajwdrogo.pl

www.ruszajwdrogo.pl/kociewie

wydawca: Lokalna Organizacja Turystyczna KOCIEWIE

tekst i redakcja: Emilia Laskowska

konceptcja publikacji: Piotr Kończewski

korekta: Julita Dembek

opracowanie graficzne: Anna Kaldus

fotografie: Paweł Kończewski, Emilia Laskowska, Jarosław Wojciechowski - LOT KOCIEWIE, Andrzej Bartniak, Joanna Bock, Joanna Bukorzycka-Ziemer, Centrum Konserwacji Wraków Statków, Fabryka Sztuk, Piotr Hibner, Maciej Marczewski, Patryk Pokorski, Krzysztof Rudek, Daniel Siewert, Studio A, Mariusz Ślędz, UG Sępólno Graniczne, UG Zblewo, UMiG Gniew

zdjęcie na okładce: Katarzyna Lamczyk - laureatka konkursu fotograficznego ogłoszonego przez Gminę Zblewo „Najlepiej Kociewie czuje się w Zblewie - edycja 2019”

KOCIEWIE 2019

Wydawca podjął statania, by treść publikacji była poprawna, jednak szybko zmieniająca się rzeczywistość może sprawić, że część zamieszczonych informacji utraci swoją aktualność. Lokalna Organizacja Turystyczna KOCIEWIE nie bierze na siebie odpowiedzialności za skutki korzystania z tych danych.

ruszaj na
KOCIEWIE